Tot in de puntjes … Een podcast over de geschiedenis van onze leestekens

Aflevering 1: De drie puntjes van Aristophanes van Byzantium

https://anchor.fm/tot-in-de-puntjes-ooms/episodes/1--De-drie-puntjes-van-Aristophanes-van-Byzantium-e1dettl

De bibliotheek van Alexandrië was de grootste, rijkste en meest gerenommeerde van zijn tijd: de derde eeuw voor Christus. Ze bevatte niet alleen de grootste verzameling manuscripten van die tijd, maar ze was ook een belangrijke trekpleister voor onderzoekers en wetenschappers uit het Middellandse Zeegebied en zelfs daarbuiten.

Al die bezoekers hadden natuurlijk iemand nodig die hen wegwijs maakte in die enorme bibliotheek. Iemand die wist wat waar lag, die hen de juiste rollen (nee, niet boeken, het waren rollen) bezorgde. Zo iemand was Aristophanes van Byzantium. Hij beheerde de bibliotheek op het hoogte punt van zijn roem en omvang. Dat op zich is al een heel uitdagende taak. In de praktijk werd het nog moeilijker doordat Griekse auteurs helemaal geen rekening hielden met hun lezers. De Oude Grieken waren eigenlijk geen schrijvers, het waren redenaars die geschreven teksten eerder als geheugensteuntje zagen: zolang zij begrepen wat er stond, was het goed. (Klinkt bekend?) Ze hadden helemaal geen nood aan tierlantijntjes als grote en kleine letters, spaties en leestekens. Ze schreven alles in hoofdletters aaneen. Geen probleem voor zichzelf, maar wel heel lastig om te ontcijferen voor andere lezers. En voor bibliothecarissen die die teksten inventariseerden, samenvatten, kopieerden en toegankelijk maakten voor bibliotheekbezoekers.

Maar Aristophanes was niet van gisteren. Hij zal er ongetwijfeld een paar nachtjes slaap voor hebben gelaten toen hij zijn even eenvoudige als geniale oplossing bedacht: leestekens. Meer bepaald een systeem van drie puntjes die hij op verschillende hoogtes in de regels plaatste en waarmee hij pauzes van verschillende lengtes aangaf. De hoogste punt, de komma, duidde op een korte pauze, de middelste, de colon, een middellange pauze en de laagste punt, de periodes een lange pauze die gelijkstond met het einde van een zin. Nu waren de Oude Grieken als sprekers en redenaars heel vertrouwd met pauzes. Pauzes zijn een onmisbaar middel om structuur en ritme in een verhaal te brengen en op de juiste momenten nadruk te leggen. Ook vandaag nog zetten sprekers kleine tekentjes in hun uitgeschreven speeches om aan te geven waar ze een stilte moeten laten vallen, waar ze vaart willen maken en waar wat extra nadruk nodig is. In dat opzicht deed Aristophanes niets nieuws. Het speciale was dat hij het niet deed in eigen teksten die hij zelf zou brengen, maar in teksten van andere mensen, met het doel ze leesbaarder te maken voor zichzelf en voor andere lezers. En die laatsten, dus die wetenschappers die van heinde en verre kwamen om de rollen van de Bibliotheek van Alexandrië te raadplegen, namen het systeem van Aristophanes met veel plezier over voor hun eigen kopieën en teksten. En zo overleefden de drie

puntjes hun uitvinder nog enkele eeuwen, tot de Romeinen het voor het zeggen kregen. Zij namen veel over van de Grieken, zelfs hun alfabet. Maar niet het driepuntensysteem van Aristophanes.

Wat hebben die drie puntjes nu te maken met onze leestekens? Wel: heel veel. De komma, de naam zegt het al, is de voorloper van onze huidige komma. De vorm en de positie is wat veranderd, maar de functie, een korte pauze inlassen, is nog steeds dezelfde. De colon is qua naam en functie een verre voorloper van de puntkomma. De periodos ten slotte is het minste veranderd van de drie: het is de voorouder van onze punt en geeft nog altijd het einde van de zin aan. Het Engels heeft zelfs de originele naam overgenomen. Period.

Kort samengevat: we hebben onze eerste leestekens te danken aan Aristophanes van Byzantium, de bibliothecaris van de legendarische bibliotheek van Alexandrië. De drie puntjes uit zijn systeem zijn de voorlopers van onze huidige komma, puntkomma en punt.

Zo, tot hier ons historische uitstapje in de wereld van de Oude Grieken. Volgende keer gaan we op bezoek in het scriptorium, waar middeleeuwse monniken ijverig religieuze teksten kopiëren.